
ESKİ MEDENİYETLERDEN BUGÜNE ARŞİVİN ÖNEMİ VE GÜNÜMÜZDE ARŞİVCİLİK HİZMETİ VEREN TÜRK ARŞİVLERİ

İbrahim BAŞ¹

Öz

Bu çalışmada, arşiv belgesinin sadece kâğıt malzemelerden ibaret olmadığı; üzerinde, yazılmış, işlenmiş ve kayda alınmış önemli bilgiler ihtiva eden ve bu haliyle sonraki nesillere mesaj bırakma ve hukuki delil olma vasfını taşıyan her türlü objenin arşiv malzemesi olduğu anlatılmaya çalışılmıştır. Bunun için eski medeniyetlerden bugüne kadar kullanılan arşiv malzemelerinden bahsedilmiştir. Arşivin hukuki, sosyal, kültürel ve ekonomik açılardan önemine değinilmiştir. Arşivcilik çalışmaları ile ilgili devlet ve arşivcinin vazifeleri izah edilmiştir. Tarih boyunca, Türk devletlerinin arşivcilik iş ve işlemleri ile ilgili hizmetlerin yürütülebilmesi için kurduğu teşkilatlar kronolojik olarak anlatılmış ve bu konuda mevzuatlar oluşturdukları ifade edilmiştir. Günümüzde arşivcilik hizmeti veren Türk arşivleri ve bunların ellerinde bulunan arşiv malzemesi ve niteliği değerlendirilmiştir. Son işlem tarihi üzerinden 30 yıl geçmiş veya 15 yıl geçmesine rağmen bütün işlemleri tamamlanmış olan arşiv belgelerinin araştırmaya açılması gerektiği; işlemi halen devam eden ya da saklama süreleri dolmayan arşivlik belgelerinin de araştırmaya açılmayacağını sebepleri açıklanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Arşiv, arşivci, arşivcilik, arşiv belgesi, arşivlik belge, tasnif, Sümer tabletleri.

¹ Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı'nda Araştırmacı, Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Ana Bilim Dalı'nda Doktora Öğrencisi. E-posta: ibobas03@gmail.com. ORCID No: 0000-0002-8115-9560.

Makale gönderilme tarihi: 5 Şubat 2019. Makale kabul tarihi: 19 Nisan 2019.

Makale türü: Araştırma Makalesi

THE IMPORTANCE OF ARCHIVE AND THE TURKISH ARCHIVES THAT PROVIDE ARCHIVING SERVICES FROM THE OLD CIVILIZATIONS TO THE PRESENT

İbrahim BAŞ

Abstract

In this study, it is tried to be explained that an archival document does not only refer to paper materials; that all kinds of objects containing important information written, processed and recorded on are archival material, thus having the feature of leaving a message to next generations and being legal evidence. For this purpose, archives materials used from ancient civilizations to present is mentioned. The importance of the archives in terms of legal, social, cultural and economic aspects is underlined. The duties of the state and the archivist regarding the archiving work are explained. The organizations established throughout the history by the Turkish States in order to carry out the services related to the archiving works and processes are described in chronological order; it is also stated that they have set up legislation in this regard. The Turkish archives that provide archiving services at the present time, the archives materials they kept as well as the quality of these materials are discussed. It is explained that the archives documents should be available for researchers and public access, 30 years after the date of the final transaction or after 15 years if all transactions have been completed. It is also clarified that the archival documents which are still in process and whose preservation period is not yet completed cannot be opened to research.

Keywords: Archive, archivists, archiving, archives document, archival document, classification, Sumer tablets.

Giriş

Arşiv kelimesinin birkaç şekilde tanımı yapılabilir. Bu tanımlar; 1.) Kurumların, gerçek veya tüzel kişilerin faaliyetleri sonucu meydana gelen ve belirli amaç için saklanan belgeler, 2.) Bu belgeleri koruyan ve faydalanmaya sunan kuruluş, 3.) Kurum ve kuruluşların ürettiği her tür arşiv belgesi ve arşivlik belgelerin korunduğu yer, (Başbakanlık Devlet Arşiv Hizmetleri Hakkında Yönetmelik, 1988: madde 3, a, b ve c bendi) olarak ifade edilebilir. Bir devletin geçmişi ve bugünü göz önüne alındığında geleceğini önemli ölçüde arşivlerinin şekillendireceği söylenebilir (Binark, 1980: VIII). Bunun için arşivler insanlar ve milletlerin hayatlarında çok önemli yer tutmuştur.

Arşivlerin Milletlerin Hayatındaki Önemi

Tarih yazı ile başlar, yazı ise pürüzsüz satırlar ister. İlk devirlerde yazının bulunmasıyla önce taş, sonra pişmiş tabletler üzerine yazılar yazılmıştır. Ancak bu maddelerin yüzeyleri sert ve pürüzlü satırlar olduğundan yazılar demir kalemle kazınarak yazılmıştır. Hattuşaş (Boğazköy-Yozgat)'da yapılan kazılarda M.Ö 2000-1800 yıllarında Hititlerin resmi anlaşmaları, kanunları ve birçok resmi vesikaları tabletler halinde sakladıkları tespit edilmiştir (Kütükoğlu, 1994: 15).

Yapılan kazı çalışmalarında M.Ö. 2000 yılında Mezopotamya'da birçok tapınaklar bulunduğu ortaya çıkmıştır. Bu tapınaklardan birisi Nipur Şehrinde önemli bilgiler kaydedilen tabletlerin saklandığı resmi arşivlerin var olduğu görülmüştür. Eski Yunan ve Romalılar da “tabularium ve chartarium” adlarını verdikleri arşiv vesikalarını tapınaklarında saklamışlardır (Kütükoğlu, 1994: 16).

Trakya'da Enez(Antik Ainos)'de1971'de yapılan kazılarda bulunan Bizans Altın sikkeleri de Enez'in Eski Çağda M.Ö V. yüzyıllarda erişmiş olduğu seviyenin ne kadar yüksek olduğunu göstermektedir. Bu dönemdeki sikkeler, plastik eserler ve keramik buluntular Eski ve Orta Çağ boyunca eriştikleri medeniyet seviyesi konusunda ipuçları vermektedir. Aynı yerde 1980'de yapılan kazılarda çıkan altın sikkelerden birisi Aleksios I. Komnenos (1081-1118)'a, dokuz tanesi İoannes II. Komnenos (1118-1143)'a, diğeri ise İsaakios II. Angelos(1185-1195) adındaki Bizans İmparatorlarına aittir. Bu sikkeler Komnenos sülalesi döneminde Bizans'ın ulaştığı ekonomik, kültürel, teknik medeniyet seviyesini sonraki nesillere bildirmek için sanki bir koleksiyoncu tarafından gömülmüş görüntüsü vermektedir. Bizim için önemli olan bu altın sikkeler ve diğer yapılmış maddelerin arşiv malzemesi

özelliğini taşımasıdır. Adı geçen sikkeler ve bulunan diğer eşyalar Edirne Arkeoloji Müzesi'nde sergilenmektedir (Erzen-Kaygusuz, 1988: c. III, sy. 203, s. 229-230).

İlk kez 1800'li yıllarda Irak'ta İngiliz Arkeolog Austin Henri Layard tarafından keşfedilen ve tam bir arşiv belgesi şeklinde olan Sümer tabletleri 150 yıl boyunca binlerce arkeolog ve dilbilimciyi peşinden sürüklemiştir. Sonunda yaklaşık 22 bin civarındaki tabletin alfabeti çözülerek günümüz diline çevrilmiştir. Ünlü Arkeolog Zecharia Sitchin 1976 yılında Sümer Tabletleri Çevirilerini bir kitap halinde yayınlamıştır. Günümüzden 6 bin yıl önce yazıldığı düşünülen tabletler güneş sistemindeki her bir detayı anlatmakta ve güneş sisteminin oluşum evrelerinden bahsetmekteydi. Bu tabletlerde ayrıca gezegenlerin sıralanışı, yer çekimlerinin farklılığı ve gezegenlerin isimlendirilmeleri de görülmüştü. Bunun yanında uzaylıların dünyaya gelişi, Sümer halkının onları tanrı gibi görmesi, Alalu ve Anu arasındaki krallık mücadelesinden bahsetmektedir. Yine bu mücadeleyi kazanan Anu'nun iki oğlu Enlil ve Enki'nin mücadelelerinden bahseden I. Tablet Nibiru'da geçen pek çok olayı Enki'nin sözleri olarak kayda almıştır (Vural, 2018).

Eski medeniyetlerin yaşadıklarını, krallık mücadelelerini, doğa olaylarını, inançlarını, kültür ve medeniyetlerini kendilerinden sonraki nesillere aktarma, haber etme his ve düşüncelerinin bunları kalıcı materyallere işleme ve kaydetmelerine neden olduğunu görmekteyiz. Taş, kaya, tablet, duvar, halı, kilim, kap-kacak, ibadethane, ev, mağara gibi materyal ve yerlere kaydedilen bu bilgilerin her biri bir arşiv belgesidir.

Bunların devamı olarak Avrupa'da XIV. yüzyıldan itibaren Papalık Merkezi ve diğer bazı tapınaklarda arşiv binalarının oluşturulup, arşiv malzemelerini bu binalarda muhafaza ettikleri, böylece arşivlerin öneminin arttığı bilinmektedir. Çünkü feodal yönetim anlayışı arşivlerin hak doğuran ve ispat etme aracı olan özelliğini iyi değerlendirmiştir. Avrupa'da arşive ilk olarak Fransızların önem vermeye başladığı söylenebilir. Bu söylemde 1789 Fransız İhtilalinin etkili olduğu bilinmektedir (Binark, 1992: 4-5).

Türklerde ise yine ilk arşiv belgelerinin Göktürk Devleti Dönemindeki (552-744) Orhon Anıtları (Yazıtları) olduğunu söyleyebiliriz. Orhon Yazıtları Orhon ve Yenisey Yöresindeki çoğunluğu taşlar üzerine kazılarak yazılmış VI. ve VIII. yüzyıllar arasında hüküm sürmüş Göktürk Medeniyetinden günümüze kadar ulaşmış, Türkçenin ilk örnekleri ve Türkçe Arşiv Malzemesi (Belgeleri) dir (Erimer, 1969: 12). Büyük çaplı olarak 732 yılında Bilge Kağan, 734'te Kül Tigin ve 735'te Tonyukuk için dikilen bu

yazıtlarla birlikte Yenisey Yöresinde VII. Yüzyılda dikildiği sanılan 30 adet irili ufaklı anıt olduğu bilinmektedir (Erimer, 1969: 12).

Orta Çağın medeni milletlerinden olan Uygur Türklerinin de resmi yazılar, mahkeme kayıtları, gümrük teşkilatı yazışmaları gibi arşiv malzemesini koruyup, biriktirdiği arşivleri mevcuttu(Binark, 1980: 27). Anadolu Selçukluları ve Osmanlıların da arşive önem verdiği, arşivleri Beylik Merkezi ve Sarayda oluşturdıkları görölmüştür. Osmanlı Devletinde kuruluşundan itibaren arşiv fikir ve düşüncesi olup, ürettikleri evrakı muhafaza ettikleri bilinmektedir. Asıl önem vermeye başlandığı dönem ise XVIII. yüzyıldan itibarenidir. Bu çerçevede 1846’da Mustafa Reşit Paşa’nın Sadrazamlığı döneminde Hazine-i evrak kurularak sadarete bağlanmıştır. Osmanlı Devleti’nin kurduğu arşiv teşkilatına Hazine-i evrak ismini vermesi, arşive verdiği değeri ortaya koymuştur. Bundan sonra da Osmanlının yıkılışına kadar arşivcilik çalışmalarına çok önem verilmiştir (Binark, 1992: 7-9).

“Hazine-i Evrak” Osmanlı Devleti’nin yıkılışından sonra Cumhuriyet Döneminde 1 Mart 1923 tarihinde Türkiye Büyük Millet Meclisi İcra Vekilleri Heyeti Riyasetinin kararı ile Başvekâlet Kalem-i Mahsus Müdürlüğü’ne bağlı ”Mahzen-i Evrak Mümeyyizliği” adı ile yeniden teşkilatlandırılmıştı. Söz konusu bu teşkilat 1927 yılında “Hazine-i Evrak Müdür Muavinliği” kadrosu ile Başvekalet Müsteşarlığına bağlanmıştır. Bu daire 1929 yılında Başvekâlet teşkilatı içerisinde “Başmuâmelât Müdürlüğü” ne bağlı bir Müdür Muavinliği oldu (Binark, 1980: 29).

Cumhuriyet’in Onuncu yıl dönümünde 20 Mayıs 1933 tarih ve 2187 sayılı Kanunla Başvekâlet Teşkilatına bağlı olan Ankara’daki “Evrak Müdürlüğü” ile İstanbul’daki “Hazine-i Evrak Müdürlüğü” birleştirilerek, “Evrak ve Hazine-i Evrak Müdürlüğü” oluşturuldu. Daha sonra 19 Nisan 1937 tarihli ve 3154 sayılı yasa ile Müstakil Arşiv Dairesi kurulmuştur. Aynı zaman da Müdür, Müdür Muavinliği ve Memur kadroları da ihdas edilmiştir. 29 Haziran 1943 tarih ve 4443 sayılı Kanun’la Başvekâlet Müsteşarlığına bağlı “Başvekâlet Arşiv Umum Müdürlüğü” kurulmuştur. Görevini sürdürmekte olan Arşiv Müdürü, Başvekâlet Arşiv Umum Müdürü olarak atanmıştır. İki de Müdür Muavinliği ihdas edilmiştir. Muavinlerden birisi “Tasnif Müdürü” diğeri ise “Telhis Müdürü” sıfatını almışlardır (Elker, 2010: 186).

1976 yılında Başbakanlık Müsteşarlığına bağlı olarak Cumhuriyet Arşivi Daire Başkanlığı kurulmuştur. 27 Şubat 1982 tarih ve 8/4334 sayılı “Bakanlıkların Yeniden Düzenlenmesi ve Çalışma Esaslarının Yürürlüğe Konulması Hakkında Bakanlar Kurulu Kararı” ile Başvekâlet Arşiv Umum

Müdürlüğü, Başbakanlık Teşkilatı içerisinde “Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı” şeklinde yeniden düzenlendi (Başbakanlık DAGM Cumhuriyet Arşivi Rehberi, 1996: 6).

10 Ekim 1984 tarih ve 3056 sayılı Başbakanlık Teşkilat Kanunu ile “Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü” kurularak Osmanlı Arşivi ve Cumhuriyet Arşivi Daire Başkanlıkları aynı çatı altına alınmıştır. Böylece Ankara’da Cumhuriyet Arşivi, İstanbul’da da Osmanlı Arşivi bu Genel Müdürlüğe bağlanmıştır (Başbakanlık Osmanlı Arşivi Rehberi, 2017: 11-12). 09.07.2018 tarih ve 703 sayılı KHK’nin 218. Maddesine göre 3056 sayılı Başbakanlık Merkez Teşkilat Yasası yürürlükten kaldırılıp, Başbakanlık Kapatıldığı için Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü de kapatılmıştır. 16.07.2018 tarih ve 11 sayılı Cumhurbaşkanlığı Kararnamesiyle Devlet Arşivleri Başkanlığı kurulmuştur.

Arşiv malzemesinin geçmiş milletlerin bünyesinde nasıl oluşmaya başladığını kısaca özetledik. Her millet, devlet ve kurumlarının faaliyetleri sonucu birikmiş olan arşiv malzemesini saklama arzusunu hissettirmiştir. Bunun için eski medeniyetlerden günümüze hem yabancı milletler hem de Türk Milleti her devirde arşiv malzemelerini muhafaza etmek ve gerektiğinde hizmete sunmak için resmi arşiv teşkilatları kurmuş, gerektiğinde bunları kapatıp, yeni şartlara uygun teşkilatlar açmıştır. Çünkü arşivler milletlerin geçmişe dönük hafızalarıdır. Bu geçmişe dönük hafızalar milletlerin geçmişi ile yaşadığı anı ve geleceği birbirine bağlamada ve milletlerin gelenek, görenek, kültür, sanat, ekonomi ve diğer özelliklerini yaşadığı döneme taşımada en önemli kaynaklardır.

Resmi, Hukuki Hakları Koruma ve Belgelendirmenin Önemi

Arşivler milletin hafızasıdır. Bu manada milletin geçmişi ile geleceği arasında köprü olduğu gibi, aynı zamanda toplumu oluşturan insanların resmi, hukuki haklarının korunması ve belgelendirilmesi açısından da büyük öneme sahiptir. Çünkü Mecelleye atfedilen: “*Müddeî iddiasını ispatla mükelleftir.*” hukuk ifadesi 22.11.2001 tarih ve 4721 sayılı Türk Medeni Kanunu’nun 6. Maddesinde: “*Kanunda aksine bir hüküm bulunmadıkça, taraflardan her biri, hakkını dayandırdığı olguların varlığını ispatla yükümlüdür.*” ifadesiyle kanun maddesi halini almıştır. Yani bu kanun maddesinden de anlaşılacağı gibi bir kişinin iddia ettiği hakkına resmi ve hukuki açıdan kavuşmasının tek yolu iddiasını ispat etmekten geçmektedir.

Resmi ve hukuki açılardan iddiayı ispat etmenin yolu da belgelendirmekle mümkündür. İnsanların aradığı belgeler de arşivlerde muhafaza edilmekte ve

hizmete sunulmaktadır. Netice olarak düşündüğümüzde araştırmacılar ve hak sahipleri kendilerine ispat için gerekli olan belgeleri arşivlerden temin edebilmektedirler. Arşivlerin milletin hayatındaki resmi ve hukuki açıdan önemini ifade etmeye çalıştık.

Ancak Türk Arşivleri milli konulardaki öneminin yanında Uluslararası alanda da büyük öneme sahiptir. Çünkü Osmanlı Devleti'nden ayrılmış 40 civarındaki devletin hem tarihi açıdan hem de resmi ve hukuki açıdan Türk Arşivlerine ihtiyacı vardır. Türk Arşivlerinden muhtelif konularda yapılan belge talepleri ilgili Arşiv İdareleri tarafından karşılanmaktadır.

Sosyal ve Kültürel Mirasın Yeni Nesillere Aktarılmasının Önemi

Arşivlerin bir milletin kültür ve tarih hazinesi olduğu aşikârdır. Osmanlı Devlet Yönetimi de bunu en iyi şekilde idrak ederek XIX. yüz yılın ortalarında 1846 yılında arşivleri için oluşturdukları kuruma “Hazine-i Evrak” adını vermişlerdir. Gerçekten Osmanlıdan intikal eden Türk Arşivleri dünya çapında paha biçilmez bir belge hazinesidir. Türkiye Cumhuriyeti Osmanlı Devletinden devraldığı zengin tarihi mirasla miktar bakımından olduğu kadar, nitelik bakımından da bugün dünyanın en zengin arşivlerine sahip sayılı ülkelerden birisidir (Başbakanlık Osmanlı Arşivi Rehberi, 2017: 1-2). Üç kıtaya hâkim olmuş, altı yüz yıllık ömründe çeşitli milletleri bünyesinde barındırmış Osmanlı Devleti'nden Türkiye Cumhuriyetine çok zengin arşiv malzemesi intikal etmiştir. Bu arşiv malzemesi yalnız Türkiye tarihi açısından değil, Osmanlı'dan ayrılarak müstakil devlet kurmuş milletlerin de milli ve ortak tarihlerinin tespit edilmesi ve yazılmasında başvurulacak otantik değerdeki kaynaklardır (Binark, 1993: 53).

Türk Arşivlerindeki arşiv malzemesine dikkatli bakıldığında gerçekten sosyal, kültürel, ekonomik, bürokratik, diplomatik açılardan büyük bir miras olduğu idrak edilir. Örnek olarak söylenecek olursa; Osmanlı Dönemindeki Lonca Teşkilatı belgeleri incelendiğinde, ilgili belgelerin hem ekonomik açıdan hem de sosyal açıdan miras olduğu anlaşılır. Biraz daha incelediğinde de bahsedilen teşkilatın kültürel faaliyetleri, dini faaliyetleri de tespit edilir. Yani aynı zamanda mezkûr belgelerin kültürel ve dini miras olduğu da görülür. Araştırılan pek çok konuda aynı içeriklerin mevcut olduğu anlaşılır.

Araştırmacılar olarak bizim vazifemiz bizden önceki Türk Devletleri'nin oluşturduğu arşiv teşkilatları bünyesinde teşekkül etmiş olan sosyal, kültürel, ekonomik, bürokratik, diplomatik vb. konulardaki arşiv mirasını okuyup, incelemek ve araştırmalarımızda kullanmaktır. Bununla birlikte bizden sonraki nesillere aktarmak için köprü vazifesini yerine getirmektir. Bu

aktarma vazifesini yapabilmek için de mezkûr arşiv belgelerinde kullanılan dili, iyi bir şekilde öğrenmeliyiz. Bizden sonraki nesle de öğretmeliyiz.

Ekonomik Hakların Korunması ve Belgelendirilmesinin Önemi

Arşivlerin milletin hayatındaki önemli etkilerinden birisi de ekonomik hakların korunması ve bu hakların belgelendirilmesi açısından üstlendiği görevdir. Örneğin; bir şahsın Osmanlı Döneminde satın aldığı veya devlet tarafından kendisine verilen arazilerin mülkiyet haklarını çocukları ve sonrasında da torunlarına aktarabilmesinin yolu arşivlerde tutulan tapu kayıtlarından geçmektedir. Bir başka örnek: Bulgaristan'dan Türkiye'ye göç etmek zorunda kalmış Türkler bugün Bulgaristan'daki arazi ve diğer varlıklarının kayıtlarını arşivlerden bulup, ispat ettiğinde hem ekonomik haklarına, hem de çifte vatandaşlık hakkına kavuşabilmektedir.

Arşiv ve Arşivcilikte Devlet ve Arşivcinin Görevleri

Arşivciliğin tarifini yapmadan önce Arşivcinin tarifini yapmanın daha uygun olacağı kanısındayız. Arşivci: Sözlük anlamı olarak, belgelik görevlisi veya uzmanı (Türkçe Sözlük, 1988: c. I, s. 88), arşivde çalışan kimse, arşiv görevlisi, arşiv yapmaya, belge toplamaya meraklı kimse (Doğan, 1996: 68), şeklinde tarif edilebilir. Arşivci: Arşiv bilimi ve arşivcilik meslek ilkeleri çerçevesinde belgelerin belirlenmesi, tanımlanması, tasnifi, korunması ve erişim işlemlerini yerine getiren kişidir. (11 sayılı Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi, 2018: madde 4, b fıkrası)

Terim olarak arşivcinin anlamı ise; Sosyal Bilimler Alanında eğitim-öğretim görmüş, arşiv çalışmalarını belgenin üretiminden arşive devri, muhafazası, tasnifi, katalog hazırlanması ve hizmete sunumuna kadar olan bütün aşamalarda arşiv iş ve işlemlerini yapan, yöneten ve yürüten kişidir.

Arşivcinin görevleri “1966 yılında Washington’da toplanan Arşiv Kongresi’nin açış konuşmasında, Milletlerarası Arşiv Konseyi (International Council on Archives-ICA) Başkanı ve Belçika Krallık Genel Arşivisti Etienne Sabbe, (Biz arşivistler, geçmişin bekçisi, geleceğin de kurucusuyuz.) şeklinde arşivist’in görevini veciz bir şekilde ifade etmiştir. Yine VII. Milletlerarası Arşiv Yuvarlak Masa Konferansında Arşivcinin görevleri: a-) Arşiv Dokümanını toplamak, b-) Korumak, c-) Tasnif etmek, d) Değerlendirmek şeklinde ifade edilmiştir” (Binark, 1979: VII-VIII). Sonuç olarak arşivciyi belgenin üretiminden hizmete sunulmasına kadar her türlü arşiv iş ve işlemini yapan kişi olarak tanımlayabiliriz.

Arşivcilik ise; kurumların, gerçek veya tüzel kişilerin faaliyetleri sonucu meydana gelen ve belirli amaç için saklanan belgelerin üretilmesinden itibaren asli düzenlerinin oluşturulması, envanterlerinin düzenleri bozulmadan çıkartılması ve bu düzenleri içerisinde birim arşivi ve kurum arşivlerinde saklama süreleri dolana kadar muhafaza edilmeleri, Ayıklama-İmha Komisyonları marifetiyle Kurum Arşivlerinde Ayıklama-İmha çalışmalarının yapılıp, arşiv malzemesinin listeleri ile birlikte Devlet Arşivleri'ne devri, tasnifinin yapılması, katalog hazırlanması ve yürürlükteki mevzuat çerçevesinde Devlet idaresi, araştırmacılar ve hak sahiplerinin hizmetine sunumuna kadar bütün aşamalarda yapılmaması gereken çalışmaların tamamına denmektedir.

Türkiye'de "10.10.1984 tarihli ve 3056 sayılı Mülga Başbakanlık Teşkilatı Hakkında Kanun Hükmünde Kararnamenin Değiştirilerek Kabulü Hakkında Kanun" ile arşivcilik çalışmalarını yapmak üzere Başbakanlık görevlendirilmiştir. Bu görev; "*Türk Devlet ve millet hayatını ilgilendiren tarihi, hukuki, idari, ekonomik, ilmi doküman ve belgeleri toplamak, değerlendirmek ve düzenlemektir*"(3056 sayılı Kanun, 1984: madde 2, g bendi). Bununla birlikte diğer her tür arşiv malzemesini korumak, tasnifini yapmak, bilimin ve halkın hizmetine sunmak da görevleri arasındadır.

Aynı Kanun'un 11. Maddesine göre ise bu görev Başbakanlığa bağlı olan Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğüne tevdi edilmiştir. "*Bu maddeye göre Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü'nün görevleri şunlardır:*

- a.)*Milli arşiv politikasının esaslarını belirlemek, bu esasların uygulanmasını takip etmek ve denetlemek,*
- b.)*Devlet ve millet hayatını ilgilendiren her türlü bilgi ve belgeleri toplamak, değerlendirmek ve saklamak,*
- c.)*Çeşitli kamu kurum ve kuruluşları ile özel şahısların elinde bulunan arşiv malzemesini tespit etmek, toplamak, gerektiğinde satın almak, bunların tamir ve restorasyonunu yapmak, tasnif ve tercüme etmek, uygun görülenleri yayınlamak,*
- d.)*Yurt içi ve yurt dışı arşivcilik ve bununla ilgili bilimsel gelişmeleri takip etmek, bu alandaki eserleri tercüme etmek, yayınlamak, önemli ve değerli arşiv malzemesini yurt ve dünya bilim çevrelerine sunmak,*
- e.)*Tarihi, kültürel ve estetik değeri olan arşiv malzemesinden koleksiyonlar yapmak, gerektiğinde arşiv müzesi kurmak ve sergiler açmak,*
- f.)*Arşiv malzemesinin tahribini önleyecek tedbirleri almak, arşiv laboratuvarı kurmak,*
- g.)*Arşiv malzemesinin kopyalarını çıkararak devamlılığını sağlamak ve bunları küçük hacimlere döndürmek için film, mikrofilm, fotokopi ve gerektiğinde diğer ileri teknikleri uygulamak,*

- h.)*Devlet arşivlerinden yararlanma esaslarını belirlemek, arşivlerdeki araştırma taleplerini değerlendirmek ve gerektiğinde izin vermek,*
i.)*Her türlü bilgi ve arşiv malzemesini derlemek, ayıklamak ve her an kullanılabilir hale gelecek şekilde tasnif ederek muhafaza etmek,*
j.)*Kamu kurum ve kuruluşlarının arşivlerinde ayıklama, saklama ve imha işlemlerini denetlemek,*
k.)*Makamca verilen benzeri görevleri yapmak” şeklinde ifade edilmiştir.*

Bu kanun maddelerini zikrettikten sonra şu soru hemen akla gelir. 3056 sayılı Kanun’un 2 maddesi g bendine göre Başbakanlığa, 11.Maddesine göre Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğüne Arşivcilik Hizmetini icra etme görevi verilmiştir. Buna göre diğer Türk Arşivleri arşivcilik faaliyetini hangi mevzuata dayanarak yapmaktadırlar?

Mezkûr kanun ile kendilerine verilen görevi yerine getirmek için Başbakanlık ve ilgili birimi Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü 28.09.1988 tarihli ve 3473 sayılı “*Muhafazasına Lüzum Kalmayan Evrak ve Malzemenin Yok Edilmesi Hakkında Kanun Hükmünde Kararnamenin Değiştirilerek Kabulü Hakkında Kanun*” un çıkmasını sağlamıştır. *Bu Kanun; Saklama, ayıklama ve imha işlemleri kendi mevzuatına tabi olmak kaydıyla Cumhurbaşkanlığı, Türkiye Büyük Millet Meclisi, Genelkurmay Başkanlığı, Milli Savunma Bakanlığı, İçişleri Bakanlığı, Dışişleri Bakanlığı ve Milli İstihbarat Teşkilatını bu kanunun hükümlerinden hariç tutmuştur. Yani Saklama süreleri dolan arşiv malzemelerini Devlet Arşivlerine devretme zorunluluğundan muaf tutulmuşlardır (3473 sayılı Kanun, 1988: madde 3).*

Burada zikredilen yedi kurum hariç, devletin diğer bütün kurum ve kuruluşları ürettiği arşiv malzemesini birim ve kurum arşivlerinde saklama süreleri dolduktan sonra Devlet Arşivlerine devretmekle mükellef kılınmıştır. Ancak 09.07.2018 tarih ve 703 sayılı KHK’nin 230. Maddesine göre 3473 sayılı kanun yürürlükten kaldırılmıştır. Bununla birlikte 225. Maddesine göre de yeni mevzuat oluşuncaya kadar yürürlüğünün devam edeceği ifadesi yer almıştır (703 sayılı KHK, 2018: madde 225, 230).

Bu açıklamadan sonra yukarıdaki sorumuzun cevabına gelelim. Bahse konu yedi kurumla birlikte, Tapu Arşivi’nin Tapu kayıtları, Nüfus Genel Müdürlüğü’nün Nüfus Kayıtları gibi evrak ve defterler halen cari olan arşivlik malzemelerdir. Ayrıca evrakın üretildiği makam ve yerinin önemine binaen olduğu yerde muhafaza edilen İstanbul Müftülüğü Meşihat ve Şeriyeye Sicilleri kayıtları gibi evrak ve malzemenin üretildiği yerde muhafaza edilmesi gerekir. Şeklinde gerekçeler ile bu hizmeti kendileri yapmaya başlayan kurumları da düşündüğümüzde çok sayıda Arşiv İdaresi

ortaya çıkmıştır. Bu dağınık yapı ve bunları koordine edecek bir üst yapının ihdas edilmemesi Türk Arşivlerinde çok sayıda otorite merkezinin oluşmasına neden olmuştur. Böylece bugün Türkiye genelinde yirmiden fazla Müstakil arşivcilik yapan kurum ve kuruluş oluşmuştur. Bu da günümüzde her kurumun kendi anlayışı çerçevesinde arşivcilik yapmasına sebep olmuştur. Ancak 16.07.2018 tarih ve 11 sayılı Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi 2. Maddesi ile TBMM ve MİT haricindeki bütün kurum ve kuruluşların arşivleri Devlet Arşivleri Başkanlığı çatısı altında birleştirilmiştir. Yeni mevzuat çalışmaları devam etmektedir. Mevzuat çalışmaları tamamlandığında Türk Arşivlerinin yeniden Devlet Arşivleri Başkanlığı çatısı altında ahenkli bir çalışma ve hizmet ortamı oluşturacaklarını ümit ediyoruz.

Osmanlı'dan Günümüze Arşiv ve Tasnif Hizmeti İle Görevlendirilen Komisyon ve Kurumlar

Osmanlı döneminde arşivlerin ülke idaresindeki önemi idrak edilmiş, arşiv yönetimi doğrudan Sadaret emrinde oluşturulmuştur. Genişleyen coğrafya ve devlet yapısı neticesinde arşivler sarayda tutulmuş, 1846'da Hazine-i Evrak Nezareti ismiyle bakanlık statüsüne dönüştürülmüştür. Arşivlerin bu şekilde en üst düzeyde işletilmesi sonradan dünyada kurulan milli arşivlere de örnek olmuştur. Yirmi iki milyon kilometrekarelik alanı yönetmek için ihtiyaç duyulan devlet belgeleri asırlarca titizlikle oluşturulmuş, düzenli olarak arşivlenmiş, ihtiyaç duyulduğunda kolayca hizmete sunulabilmiştir (BOA Rehberi, 2017: 12-13).

Ancak Osmanlı Dönemi'ndeki arşivlerin bu örnek yönetimi Birinci Dünya Savaşı ile sıkıntıya düşmüş, bir fetret devresi yaşamıştır. Son Vakanüvist (1909-1919 yıllarında) olarak atanan ve 27 Kasım 1909 yılında kurulan Tarih-i Osmani Encümeni'nin de ilk başkanlığını yapan Abdurrahman Şeref bu sıkıntılı dönemi atlatmak için bazı çalışmalar yapmıştır. Bunlardan birisi 1920'de Ali Emiri Efendi başkanlığında "Vesaik-i Tarihiye Tasnif Encümeni" kurularak, araştırmaya yönelik tasnif faaliyetleri başlatılmıştı (Çuluk, 2019).

Yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti döneminde ise arşivlerin gerektiğinde kullanılabilmesi için 1924-1926 yıllarında İbnülemin Mahmud Kemal İnal başkanlığında tasnif komisyonu kurularak çalışmalar yapılmıştır. Bundan sonra yine arşivlerle ilgili bir ihmâl süreci yaşanır. Bu durumun üzerine 1931 senesinde Maliye Deposundaki bir kısım evrakın Bulgaristan'a satılması bazı ilim çevrelerinin tepkisine neden olmuştur. Bu tepkilerin sonunda

Hazine-i Evrak'ta yeniden bir tasnif heyeti kurularak, heyetin başına da Muallim Cevdet getirilmiştir (Elker, 2010: 187).

Cumhuriyet Döneminde Arşivcilik Hizmeti Sunan Kurumlar

Arşivcilik hizmeti sunan kurumların elinde iki ayrı nitelikte arşiv malzemesi muhafaza edilmektedir. Bunlar Arşiv belgesi ve arşivlik belgedir. Her kurumun faaliyet alanı ve saklama sürelerine göre değişen bu iki arşiv malzemesinin özellik ve niteliğini izah ettikten sonra kurumların ellerinde bulundurduğu arşiv malzemelerini işlemeye geçebiliriz.

Arşiv belgesini; son işlem tarihi üzerinden yirmi yıl geçmiş veya üzerinden on beş yıl geçtikten sonra kesin sonuca bağlanmış olup da işlevi bulunmayan, varsa tâbi olduğu mevzuattaki saklama sürelerini tamamlaması nedeniyle Devlet Arşivleri Başkanlığına devredilmesi gereken belge (11 sayılı Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi, 2018: madde 4, a fıkrası) olarak ifade edebiliriz.

Arşivlik belge ise; Süre bakımından arşiv belgesi vasfını kazanmayan veya bu süreyi doldurmasına rağmen güncelliğini kaybetmeyen, hizmetin yürütülmesi açısından işlevi olan, birim veya merkezi arşivde saklanan belgedir (11 sayılı Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi, 2018: madde 4 c fıkrası).

Yani saklama süreleri açısından bakıldığında, bu süreyi tamamlamamış, henüz arşiv malzemesi niteliğini kazanmamış, bazen de saklama sürelerini tamamladıkları halde güncelliklerini yitirmemiş, kurumun verdiği hizmet açısından sürekli elinde bulundurulması gereken belgelerdir. Arşivlik malzeme(belge); tapu kayıtları, nüfus kayıtları, sosyal güvenlik kayıtları, vergi kayıtları, emniyetin GBT kayıtları gibi halen kullanılan cari olan evraklar ile Personel sicil dosyaları arşivlik malzeme statüsündedir.

Bu makalenin; “Günümüzde Arşivcilik Hizmeti Veren Türk Arşivleri” bölümü, “Osmanlı’dan Günümüze Türk Arşivleri’ndeki Tasnif Sistemleri ve Arşiv Belgesinin Hizmete Sunumu” adlı Doktora Tezi çalışmalarım için ilgili kurumlardan bilgi talebime cevap olarak yazılan bilgiler çerçevesinde derlenmiştir.

Cumhuriyet Döneminde arşivcilik hizmeti sunan kurum olarak ilk akla gelen yer Osmanlı Arşividir. Çünkü Osmanlı Devleti’nden kalan arşiv malzemesinden en önemlileri olan Divan-ı Hümayun, Saray-ı Hümayun, Bab-ı Âli ve Maliye kayıtları ile daha birçok kuruma ait olan arşiv kayıtları Hazine-i Evrak ya da bizzat kurumlarından Osmanlı Arşivine intikal

etmiştir. Cumhuriyet Döneminde Osmanlı Arşivi arşivciliğin her alanda lokomotif olmuştur. Devlet Arşivleri Başkanlığı'nın Ankara'daki birimi olan Cumhuriyet Arşivi ise evrak defter vb. gibi arşiv malzemesi açısından ikinci sırada olmasına rağmen, bugün üstlendiği görevler açısından değerlendirildiğinde Cumhuriyet Dönemi arşivciliğinde birinci sırayı işgal edebilir. Çünkü hem önceki mevzuatta hem de Cumhurbaşkanlığı Sistemine geçildikten sonra yayımlanan 11 sayılı Cumhurbaşkanlığı Kararnamesinde, yine devamı niteliğinde çıkarılacak kanun, tüzük, yönetmelik vs. mevzuatların tamamında Cumhuriyet Arşivi arşivciliğin koordinatörü haline getirilmiştir. Çok az istisna kurum haricindeki bütün kurumların –arşivlik cari kayıtları hariç- kurumlarında saklama sürelerini dolduran bütün arşiv malzemeleri Cumhuriyet Arşivi'ne teslim edilmek zorundadır. Türk Arşivlerini değerlendirmek adına önem sıralaması yapmanın uygun bir yol haritası olmadığı bilinmekle birlikte Türk Arşivlerini en doğru şekilde metin içinde aktarabilmek adına sıralama yapma yoluna gidilmiştir. İlmin tasnif edilmiş bilgiler olduğu, tasnif edilmeyen bilgilerin bilgi kirliliğine neden olacağı gerçeğinden yola çıkılarak bu yöntem tercih edilmiştir.

Genelkurmay Askerî Tarih ve Stratejik Etüt (ATASE) Daire Başkanlığı Arşivi askeri arşivlerimizden en önemli ve hacimli arşive sahip olan, Osmanlı Dönemi'ndeki Harbiye Nezareti'nin ve Cumhuriyet Döneminde üretilen arşiv malzemesini bünyesinde bulunduran bir arşivdir (Genelkurmay ATASE Daire Başkanlığı Arşivi Broşürü, 2018: 1-20).

Askeri arşivlerimizden bir diğeri ise Milli Savunma Bakanlığı Arşividir. Bu arşiv 1853 Kırım Harbi'nden başlayarak 1928 Harf İnkılabına kadar zayıat ve hastane defterleri, 1910 ve daha eski doğumlulara ait askerlik şubesi defterleri, 1880-1926 yılları arası orduda görev yapan subay, ast subay ve diğer görevlilerin özlük işlemleri gibi kayıtları bünyesinde bulundurmaktadır (Milli Savunma Bakanlığı, 2017: 1).

Askeri arşiv olarak zikredebileceğimiz başka bir arşiv ise Osmanlı Dönemi'ndeki Bahriye Nezareti'nin arşiv malzemesini elinde bulunduran, İstanbul Beşiktaş'ta bulunan Deniz Tarihi Arşividir (Deniz Müzesi Komutanlığı, 2019).

Dışişleri Bakanlığı Arşivi ise Osmanlı Dönemindeki Hariciye Nezareti'nin arşiv malzemesini ve Cumhuriyet Döneminde üretilen arşiv malzemesini Ankara Çankaya Çiğdem Mahallesinde bulunan Diplomatik Arşiv Daire Başkanlığı'nda muhafaza etmektedir. Bu arşivde yaklaşık 77 adet evrak fonu ve 9000 adet defter bulunmaktadır. Arşiv malzemesi Osmanlı Dönemi ve çoğunlukla 1919-2016 yılları arasını kapsamaktadır. Fonlar Osmanlı Devleti

Döneminde Kalemlere göre oluşan evrak ve defter gruplarında olduğu gibi, bu kurumda da dairelerine göre fonlar oluşmuştur. Bakan'dan başlayarak Özel Kalem Müdürlükleri, Müsteşar, Müsteşar Yardımcılıkları ve bunlara bağlı Genel Müdürlükler ile Daire Başkanlıklarına kadar teşkilat yapısı çerçevesinde ulusal ve uluslararası kurum ve kuruluşlarla yapılan diplomatik faaliyetleri içermektedir (Dışişleri Bakanlığı, 2018: 1).

Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi Osmanlı Devleti Dönemi ve Türkiye Cumhuriyeti Dönemi'ndeki Osmanlı'nın hüküm sürdüğü ülkeler ve Türkiye'deki bütün vakıfların kayıtlarını ve diğer arşiv malzemesini bünyesinde bulundurmaktadır. Bu arşivde 2007 yılı verilerine göre Defter olarak; 2376 adet Fihrist, Vakfiye, Vakıf İdaresi ve Hukuku, Vakıf Görev Tevcihleri, Vakıf Sistemi ve Harcama Kalemleri olmak üzere 6 Ana Başlıkta 1019-1916 tarihleri arasını kapsayan vakıf defterleri mevcuttur. Evrak olarak; Zabıt, intifa, tescil, tevliyet, ekalliyet, tesviye, köye devir, yeni vakıf dosyası olmak üzere 8 Ana Başlıkta 40280 adet Vakıf Dosyası mevcuttur. Bu dosyalarda yarım milyonu aşkın belge vardır (Alkan, 2007: sy. 30, s. 1-20).

Türkiye Büyük Millet Meclisi Arşivi'nde ise 23 Nisan 1920'den bugüne her türlü yasama faaliyeti, Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümetleri Dönemindeki yürütme faaliyetleri ile ilgili arşiv malzemeleri mevcuttur. Ayrıca bir şekilde bu arşive intikal etmiş Osmanlı Mebusan ve Ayan Meclisi Belgeleri, İstiklal Mahkemeleri Kayıtları ile İstiklal Madalyası Defterleri gibi arşiv malzemesini bünyesinde bulundurmaktadır (TBMM, 2018: 1-6).

Topkapı Saray-ı Müzesi Arşivi, Osmanlı Dönemi'ndeki Saray-ı Hümayun kayıtlarının bir kısmı ve bir şekilde bu arşive intikal eden diğer bazı Osmanlı Dönemi arşiv malzemesinden oluşur. Bu arşivde bulunan 1326 yılından 1922 yılına idari, siyasi, diplomatik pek çok konuyu içeren arşiv malzemesi DAGM ile Kültür ve Turizm Bakanlığı Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü arasında 09.10.2017 tarihinde İstanbul Topkapı Sarayı Müzesinde Bulunan Arşiv Belgelerinin Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü'ne devredilmesine İlişkin İşbirliği Protokolü ile Osmanlı Arşivine devredilmiştir.

Kültür Bakanlığına bağlı birim olan İstanbul Arkeoloji Müzeleri Müdürlüğü Arşivi ise her türlü kültür varlıklarının kayıtları, dünya mirası kültür eserleri kayıtları, kazılarda çıkıp, müzelerde sergilenen her türlü maddi varlık kayıtları ve Kültür Varlıkları Koruma Kurulu Toplantı Tutanaqları ve Kararlarını bünyesinde arşivlemektedir. (Kültür ve Turizm Bakanlığı Kültür Varlıkları Genel Müdürlüğü, 2018).

Yazma Eserler Kurumu'na bağlı Süleymaniye Yazma Eser Kütüphanesi Müdürlüğü bünyesinde arşiv malzemesinden ziyade tamamına yakını yazma ve nadir matbu eserlerden oluşan koleksiyonlar mevcuttur. Az sayıda ve muhtelif konularda evrak bulunmakla birlikte bu evraklar bir fon oluşturacak şekilde tasnif edilmemiştir (Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı, 2018: 1).

Tapu ve Kadastro Genel Müdürlüğü Arşivi'nde ise Kuyud-ı Kadime diye bilinen göç, iskân, vergi kaydı, nüfus kaydı arazi kaydı vs. tarzı kayıtlardan müteşekkil defter ve belge fonlarından oluşmaktadır. Osmanlı Dönemi ve Cumhuriyet Dönemlerine ait Osmanlının hüküm sürdüğü bütün ülkeler ile Türkiye'ye ait arazi, iskan ve göç kayıtlarını içermektedir. Kayıtların ekseriyeti arşivlik belgeler(cari evrak ve defterler)'den oluşmaktadır (Işık S., Kadioğlu S. ve Yıldırım M., 2012: 21-586).

Türk Tarih Kurumu Arşivi 1850-1970 yılları arasındaki fotoğraf ve belge vs. arşiv malzemesini koleksiyonlar halinde bünyesinde barındırmaktadır. Devlet yönetimi ve toplumun diğer kesimlerinden bazı şahısların özel fotoğraf ve belge koleksiyonları da bu arşiv bünyesinde bulunmaktadır. Hatta Atatürk'ün eşi Latife Hanım'a ait arşiv evrakı da bu arşivde muhafaza edilmektedir (TTK, 2018: 1-7).

Türk Kızılayı Arşivi 1911'den günümüze İç ve dış yardım yazışmaları, Hastane yazışmaları, Hasta raporları, Esir mektup ve yazışmaları, Esir kartları, Esir listeleri, şubelerle yapılan yazışmalar. Kıbrıs barış harekâtı, İkinci Dünya Savaşı Dönemi Yunanistan'a yardım, İkinci Dünya Savaşı Dönemi Balkanlar'dan Türk göçleri konularını içeren evrak ve defterleri muhafaza etmektedir (Türk Kızılayı Arşivi, 2018: 1-2).

İstanbul Müftülüğü Meşihat ve Şer'iyye Sicilleri Arşivi Osmanlı Dönemi'ndeki Bab-ı Meşihat(Şeyhülislamlık)'a ait olan, Şeyhülislam makamındaki her türlü faaliyet, fetvalar ve Şer'iyye Sicilleri (Osmanlı Mahkeme Tutanakları) kayıtlarını bünyesinde muhafaza etmektedir (Işık A., 2015: sy. 24, s.70).

Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Arşivi'nde (TİTE)-A1, TİTE-A2, TİTE-A3, TİTE-A4, TİTE-A5, TİTE-A6, TİTE-A7, TİTE-A8, TİTE-A9, TİTE-A10, TİTE-A11, adlarıyla 11 katalog mevcuttur. Bu katalogların tamamı araştırmaya açıktır (Ankara Üniversitesi Rektörlüğü Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Müdürlüğü, 2017: 1).

İçişleri Bakanlığına bağlı Arşivlerden İçişleri Merkez Arşivi'nde (İdari Mali İşler Dairesi Başkanlığı'na bağlı) Mahalli İdareler, İller İdaresi ve Personel Genel Müdürlüklerinin evrakı ile Teftiş Kurulu, Hukuk Müşavirliği, kaçakçılık, istihbarat, basın konularında yaklaşık yüz bin klasör evrak ile emekli personel özlük dosyası olarak yaklaşık yedi bin klasör arşiv evrakı mevcuttur (İçişleri Bakanlığı İdari ve Mali İşler Dairesi Başkanlığı, 2018: 1).

Emniyet Genel Müdürlüğü Arşivi, emekli personel özlük dosyaları, trafik tescil belgeleri, silah ruhsatı belgeleri, suç dosyaları, yabancılara ait işlemler, özel güvenlikle ilgili arşivlik belgeleri elinde muhafaza etmektedir (İçişleri Bakanlığı Emniyet Genel Müdürlüğü, 2018).

Nüfus ve Vatandaşlık İşleri Genel Müdürlüğü Arşivinde 1885-1974 yılları arasını kapsayan 107 bin civarında nüfus ve aile kütüğü vukuat defteri mevcuttur. 1974 yılından günümüze kadar biriken doğum-ölüm, yeniden kayıt, evlenme-boşanma, nakil, kayıt tashihi vb. gibi konularda yaklaşık 90 milyon belge bulunmaktadır (İçişleri Bakanlığı Nüfus ve Vatandaşlık İşleri Genel Müdürlüğü, 2018: 1).

Göç İdaresi Genel Müdürlüğü yeni kurulan bir teşkilattır. Bunun için göçle ilgili evrakların muhtelif başka kurumlarda olduğu malumdur. Bu evrakların önemli bir kısmı Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü'ndedir. İskân Fonu adıyla tasnifi yapılan bu evraklar arşivlik evrak(cari) olduğu için araştırmaya açılmamakta, ancak hak sahiplerinin müracaatı durumunda hizmet verilmektedir. Emniyet Genel Müdürlüğü'nde olan diğer göç belgelerinin Göç İdaresi Genel Müdürlüğü Arşivine devri ile ilgili çalışmalar sürmektedir. Devri gerçekleşen arşiv malzemesi Devlet Arşivleri Başkanlığı'nda muhafaza edilecektir (İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü Destek Hizmetleri Dairesi Başkanlığı, 2018: 1)

İçişleri Bakanlığına bağlı Mahalli İdareler Genel Müdürlüğü arşivi muhtarlarla ilgili iş ve işlemler, köydes, beldes iş ve işlemleri, belediyeler ile ilgili iş ve işlemler adlarında evrak ve defter fonları mevcuttur. Bununla birlikte plan, proje ve personel özlük dosyaları vb. gibi arşiv evrakını arşivinde muhafaza etmektedir (İçişleri Bakanlığı Mahalli İdareler Genel Müdürlüğü, 2018).

İçişleri Bakanlığına bağlı Jandarma Genel Komutanlığı Arşivi'nde ise sağlık raporları, özlük dosyaları, tarihçeler, nakdi tazminat dosyaları vb. gibi konulardaki arşiv evrakını muhafaza etmektedir (İçişleri Bakanlığı Jandarma Genel Komutanlığı, 2018: 1).

İçişleri Bakanlığı Sahil Güvenlik Komutanlığı Arşivi'nde personel özlük ve sicil dosyaları, sahil güvenlik ile ilgili iş ve işlemlerin kayıtları muhafaza edilmektedir (İçişleri Bakanlığı Sahil Güvenlik Komutanlığı, 2018: 1).

Sonuç

Arşivin tarifini yaparak başladığımız makalemizde arşiv, arşivci ve arşivciliği kısa ve özlü olarak anlattıktan sonra, arşiv belgesinin sadece kâğıt maddesinden oluşmadığı her çeşit materyalden arşiv belgesi olabileceği tespit ve izah edilmeye çalışılmıştır. Bu nedenle arşivcilik eski medeniyetlerden bugüne verilen örneklerle değerlendirilmiştir. İnsanoğlunun yaşam tarzı, kültürü, inançları ve ulaştığı medeniyeti belgelendirme ve sonraki nesillere aktarma eğiliminde olduğu ifade edilmiştir. Arşivcilik konusunda arşivci ve devletlerin görevleri izah edilerek, arşivcilik çalışmalarını sürdürmek üzere zaman içerisinde kurulan ve kapatılan arşiv teşkilatları kronolojik olarak zikredilmiştir. Arşiv ve arşivciliğin insan ve toplum hayatındaki hukuki, sosyal, kültürel, ekonomik önemi işlenmiştir. Son olarak da doktora tezi çalışmalarım için Türk Arşivlerinden talep ettiğim bilgiler çerçevesinde mezkûr arşivlerde mevcut olan arşiv malzemesi ile arşivlik malzeme ve bunlara yapılması gereken işlemlerden bahsedilmiştir. Bu makale boyunca detaylı olarak üzerinde durulduğu gibi insan ve toplumlar fitratları gereği yaşadıkları dönemdeki maddi ve manevi birikimlerini kayda alma ve bu kayıtları sonraki nesillere aktarma arzusunda olmuşlardır. Türk arşiv yönetimleri ve arşivcilerinin görevi de önceki nesillerin kayıtlarını muhafaza edip, bu kayıtların tasnifini yaparak, tasnif edilmiş ve kataloglama çalışması yapılmış arşiv belgelerini, yürürlükteki mevzuat çerçevesinde, Devlet idaresi, araştırmacılar ve hak sahiplerinin hizmetine sunarak geçmiş ile bugün arasında bir köprü vazifesini icra etmektir.

Kaynaklar

Alkan, M. (2007). Türk Tarihi Araştırmaları Açısından Vakıf Kayıtlar Arşivi, *Vakıflar Dergisi*, sy. 30, Ankara, s. 1-20.

Ankara Üniversitesi Rektörlüğü Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Müdürlüğü (2017). 28.12.2017 tarih ve 83872021-805.02.05-E1156 sayılı cevap yazısı eki.

Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Cumhuriyet Arşivi Daire Başkanlığı Rehberi (Genişletilmiş İkinci Baskı) (1996). *Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Cumhuriyet Arşivi Daire Başkanlığı Yayını*, Yayın No: 27, Ankara.

- Başbakanlık Devlet Arşiv Hizmetleri Hakkında Yönetmelik, (1988). Resmi Gazete tarih: 16.05.1988, sayı: 19816.
- Başbakanlık Osmanlı Arşivi Rehberi (2017). *Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı Yayını*, Yayın No: 147, İstanbul.
- Binark, İ. (1979). Arşiv ve Arşivcilik Bibliyografyası, *Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi Daire Başkanlığı Yayını*, Yayın No:2, Ankara.
- Binark, İ. (1980). Arşiv ve Arşivcilik Bilgileri, *Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi Dairesi Başkanlığı Yayını*, Yayın No: 3, Ankara.
- Binark, İ. (1993). Temel Arşivcilik Bilgileri ve Mevzuat Düzenlemeleri, *Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı Personeli Hizmetiçi Eğitimi Ders Notları(5 Ekim-3 Aralık 1992)*, Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Yayını, Yayın No: 1, İstanbul, s. 12.
- Çuluk, S. (2019), Başbakanlık Osmanlı Arşivi'ndeki İbnülemin Tasnifinin Özellikleri, <http://sinanculuk.blogspot.com/2012/06/basbakanlik-osmanli-arsivindeki.html>, (Erişim Tarihi: 27.01.2019).
- Deniz Müzesi Komutanlığı, (2019). <http://denizmuzesi.dzkk.tsk.tr>. (Erişim Tarihi: 01.01.2019).
- Dışişleri Bakanlığı (2018). Diplomatik Arşiv Dairesi Başkanlığının 11.01.2018 tarih ve 79910398-000.00-2017/13236267 sayılı Bilgi talebine cevabı ve eki.
- Doğan, M. (1996). *Büyük Türkçe Sözlük*, 11. Baskı, İz Yayıncılık, İstanbul.
- Elker, S.(2010). Mustafa Reşit Paşa ve Türk Arşivciliği, *IV. Türk Tarih Kongresi,(Ankara 10-14 Kasım 1948) II. Baskı, Ankara, s. 186*.
- Erimer, K. (1969). Eski Türkçe Göktürk ve Uygur Yazı Dili, *Türk Dil Kurumu Yayını (Ankara Üniversitesi Basımevi)*, Yayın No: 285, Ankara.
- Erzen, A.-Kaygusuz İ. (1988).Trakya'da (Antik Ainos) Kazılarında Bulunan Bizans Altın Sikkeleri, *Belleten, c. III, sy. 203, Ankara, s. 229*.
- Genelkurmay ATASE Daire Başkanlığı Arşiv Şube Müdürlüğü Tanıtım Broşürü, (2018). *Genel Kurmay Basımevi*, Yayın No: 217/25, Ankara.
- Işık, A. (2015). İstanbul Müftülüğü Şer'iyeye Sicilleri Arşivi, *Din ve Hayat Dergisi, TDV İstanbul Müftülüğü Dergisi, sy. 24, İstanbul, s.70*.

İ. BAŞ

ÇKÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi/ Journal of Institute of Social Sciences
Cilt/Volume: 10, Sayı/Number:1, (Nisan/April 2019): 76-95 (Atf için/To cite).

Işık S., Kadioğlu S. ve Yıldırım M. (2012). *Kuyud-ı Kadime Arşiv Kataloğu, Tapu ve Kadastro Genel Müdürlüğü Arşiv Dairesi Başkanlığı Yayını*, Yayın No: 4, Ankara.

İçişleri Bakanlığı Emniyet Genel Müdürlüğü (2018). *Belge Yönetimi Daire Başkanlığı*, www.belgeyonetimi.pol.tr (Erişim Tarihi: 04.11.2018).

İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü Destek Hizmetleri Dairesi Başkanlığı (2018). 17.01.2018 tarih ve 61808843-000/2876 sayılı cevabi yazısı.

İçişleri Bakanlığı İdari ve Mali İşler Dairesi Başkanlığı (2018). 20.02.2018 tarih ve 39830183-805.02.05/1140 sayılı cevabi yazısı.

İçişleri Bakanlığı Jandarma Genel Komutanlığı (2018). *Jandarma Genel Arşiv Müdürlüğü 11 Ocak 2018 tarih ve bila sayılı cevabi yazısı eki*.

İçişleri Bakanlığı Mahalli İdareler Genel Müdürlüğü, (2018), www.icisleri.gov.tr/mahalli-idareler-genel, (Erişim Tar.: 04.11.2018).

İçişleri Bakanlığı Nüfus ve Vatandaşlık İşleri Genel Müdürlüğü (2018). 05.02.2018 tarih ve 99334970-112.01.01-E.16191 sayılı cevabi yazısı.

İçişleri Bakanlığı Sahil Güvenlik Komutanlığı (2018). 29.01.2018 tarih ve 41476881-789-6380 sayılı cevabi yazısı.

Kültür ve Turizm Bakanlığı Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü (2018), www.kulturvarliklari.gov.tr/TR-138400/arsiv.html, (Erişim Tarihi: 04.11.2018).

Kütükoğlu, M. S. (1994). *Osmanlı Belgelerinin Dili (Diplomatik), Kubbealtı Akademisi Kültür ve Sanat Vakfı Yayını*, Yayın No: 35, İstanbul.

Milli Savunma Bakanlığı (2017). *Arşiv Hizmetleri Şube Müdürlüğü 26 Aralık 2017 tarih 45012883-7940-291299-17/Ter. Ve Yay. Brm. Sayılı cevabi yazısı eki*.

TTK (2018). *TTK Arşivi ile ilgili bilgi talebime 26.02.2018 tarih ve saat 16:08'de kurum mail'inden tarafıma gönderilen cevabi yazı*.

Türk Kızılayı Arşivi (2018). *Kurum mail adresinden 18 Ocak 2018 tarih ve saat: 08:36'da Bilgi Talebine recep.can@kizilay.org.tr tarafından gönderilen cevabi mail ve eki*.

Türkçe Sözlük, (1988). *Türk Dil Kurumu Yayını, TTK Basımevi*, Yayın No: 549, cilt I, Ankara.

İ. BAŞ

ÇKÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi/ Journal of Institute of Social Sciences
Cilt/Volume: 10, Sayı/Number:1, (Nisan/April 2019): 76-95 (Atf için/To cite).

Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanlığı (2018). Kütüphane ve Arşiv Hizmetleri Başkanlığı'nın 15.03.2018 tarih ve 60172018-622.03-E.00000250981 sayılı (tarafıma) cevabi yazısı.

Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı (2018). İstanbul Bölge Müdürlüğü Süleymaniye Yazma Eser Kütüphanesi Müdürlüğü'nün 15.02.2018 tarih ve 43939224-622.03-E.141138 sayılı cevabi yazısı.

Vural, İ. (2018), Sümer Tabletleri Tanrı Enki'nin Sözleri, www.durbunyazar.net (Erişim Tarihi: 30.01.2018).

Kanun, Kararname ve Diğer Belgeler

11 sayılı Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi, (2018). Resmi Gazete tarih: 16 Temmuz 2018, Sayı: 30480.

3154 sayılı Başvekalet Teşkilatı Hakkında Kanun, (1937). Resmi Gazete: 28.Nisan 1937 tarih sayı: 3591.

703 sayılı Kanun Hükmünde Kararname, (2018). Madde: 218, 225, 230, Resmi Gazete tarih: 9 Temmuz 2018, Sayı: 30473.

Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü ile Kültür ve Turizm Bakanlığı Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü arasında “09.10.2017 tarihinde İstanbul Topkapı Sarayı Müzesinde Bulunan Arşiv Belgelerinin Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü'ne Devredilmesine İlişkin İşbirliği Protokolü”.

Mülga 20 Mayıs 1933 tarih ve 2187 Sayılı Başvekalet Teşkilat ve Vazifeleri Hakkında Kanun, (1933).

Mülga 3056 sayılı Başbakanlık Teşkilatı Hakkında Kanun Hükmünde Kararnamenin Değiştirilerek Kabulü Hakkında Kanun, (1984). Resmi Gazete tarih: 19.10.1984, sayı: 18550.

Mülga 3473 sayılı Muhafazasına Lüzum Kalmayan Evrak ve Malzemenin Yok Edilmesi Hakkında Kanun Hükmünde Kararnamenin Değiştirilerek Kabulü Hakkında Kanun, (1988). Resmi Gazete tarih: 4/10/1988, sayı: 19949.